

УДК 343.2

ІНСТИТУТ МНОЖИННОСТІ ЗЛОЧИНІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Устрицька Н.І.

Львівський державний університет внутрішніх справ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-124>

Розглянуто питання регламентації інституту множинності злочинів у кримінальному законі. Виділено окремі проблемні і дискусійні питання щодо видів множинності злочинів та кримінально-правової оцінки множинності злочинів.

Ключові слова: множинність злочинності, сукупність злочинів, повторність злочинів, рецидив злочинів.

Постановка проблеми. Розвиток правової держави, якою проголосила себе Україна в статті 1 Конституції України, повинен супроводжуватися ефективним законодавством, у тому числі і кримінальним, а також вдосконаленням правозастосовної практики. Відповідно актуальним є і питання, пов'язані із дослідженням інституту множинності злочинів. В КК України 2001р. зазначений інститут отримав свого подальшого розвитку. Зокрема, розділ VII Загальної частини КК України має назву «Повторність, сукупність та рецидив злочинів» і визначає нормативний зміст вказаних проявів множинності злочинів та встановлює деякі особливості кримінальної відповідальності за них. Однак з цілою низкою питань їх реалізації в науковій літературі висловлюються різні погляди, а практика застосування цих норм припускається ще помилок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науці кримінального права приділялось достатньо уваги питанням множинності злочинів. Серед вітчизняних науковців можна виділити М.І. Бажанова, О.О. Дудорова, І.О. Зінченко, М.І. Мельника, В.О. Навроцького, Є.О. Письменського, А.М. Ришелюка, Т.І. Созанського, А.А. Стрижевської, В.І. Тютюгіна, С.Д. Шапченка. У роботах вказаних науковців досліджувались питання теоретичного і нормативного характеру множинності злочинів, а також питання, які стосуються правозастосовних аспектів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість публікацій, слід зазначити, що питання множинності злочинів та правил її кваліфікації й досі є дискусійними. Зрештою, дискусійність кваліфікації множинності злочинів закладена у самому КК. А саме її поділ на повторність, сукупність та рецидив злочинів проводиться за декількома різними критеріями. Це значно ускладнює формулювання безспірних рекомендацій щодо застосування відповідних норм кримінального закону.

Метою статті є аналіз законодавчої регламентації інституту множинності злочинів.

Виклад основних положень. Незважаючи на те, що інститут множинності злочинів набув свого подальшого розвитку в КК України 2001 р. самого терміну «множинність злочинів» у ньому не визначено. В той же час у кримінально-правовій літературі множинність злочинів визначають, зокрема, як:

– вчинення особою двох або більше злочинів, незалежно від того, чи була вона засуджена чи ні, якщо при цьому хоча б по двох із злочинів не погашено юридичних наслідків або немає процесуальних перепон для кримінального переслідування [1, с. 11];

– вчинення однією особою або співучасниками двох чи більше злочинних діянь, кожне з яких утворює ознаки самостійного складу злочину [2, с. 5];

– вчинення особою самостійно (або у співучасті) двох чи більше злочинних діянь, кожне з яких передбачене в Особливій частині КК як самостійний склад злочину, за умови, що кожне з цих діянь не втратило кримінально-правового значення і немає правових перешкод для здійснення кримінального судочинства [3, с. 15-16].

Звідси можна окреслити такі загальні ознаки множинності злочинів: 1) одна і та ж особа вчинила декілька злочинів; 2) хоча б два злочини зберігають кримінально-правове значення; 3) хоча б щодо двох злочинів відсутні процесуальні перепони до застосування кримінальної відповідальності.

Отже, у кримінально-правовій літературі поняття множинності злочинів пов'язують із фактом вчиненням двох і більше злочинів, кожен з яких зберігає кримінально-правове значення. Якщо звернутись до кримінального закону, то вчинення особою двох чи більше злочинів регламентується розділ VII Загальної частини КК «Повторність, сукупність та рецидив злочинів». Так, згідно з ч. 1 ст. 32 КК України, повторністю злочинів визнається вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини цього Кодексу. При цьому ч. 1 та ч. 3 цієї статті КК визначають певні особливості злочинів, що можуть утворювати повторність, ч. 2 відмежовує повторність злочинів від одиничного продовжуваного злочину, а ч. 4 встановлює особливі кримінально-правові ситуації, за яких повторність відсутня.

В свою чергу у ст. 33 зазначено, що сукупністю злочинів визнається вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини КК, за жоден з яких її не було засуджено. При цьому не враховуються злочини, за які особу було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом.

Відповідно до ст. 34 КК рецидивом злочинів визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин.

Окрім цього, статті 70-72 КК України регулюють особливості призначення покарання за сукупністю злочинів. А повторність злочинів і рецидив злочинів у більшості статей виступає ознакою складу злочину і впливає на кримінально-правову кваліфікацію вчиненого. У ст. 67 КК України повторність злочинів і рецидив злочинів передбачені як обставини, що впливають на призначення покарання. Таким

чином, повторність і рецидив злочинів законодавець використовує і для диференціації, і для індивідуалізації кримінальної відповідальності.

У зв'язку з цим, багато вчених до різновидів множинності злочинів відносять повторність, сукупність і рецидив злочинів, оскільки вони безпосередньо містяться в нормах кримінального закону. При цьому, як правило, упускається, що єдиного критерію, на підставі якого можна було б здійснити поділ множинності злочинів на види, тобто сукупність, повторність та рецидив, фактично не існує. Питання про види множинності злочинів в теорії кримінального права і досі дискусійне. Причому, як відзначив М.І. Бажанов, йдеться не про види множинності, оскільки в підсумку всі визнають, що ними є сукупність, повторність і рецидив злочинів, а про класифікацію цих видів, їх співвідношення один з одним [4, с. 9].

Слід сказати, що інститут множинності злочинів наразі перебуває на рівні доктринального осмислення підходів. Однак, вже можна прослідкувати тенденцію спроб спрощення відповідного інституту. Так, Т.І. Созанський у своїй монографії пропонує множинність злочинів поділити на сукупність та рецидив злочинів [5]. Окрім цього, у науці є підхід, який полягає у тому, щоб навпаки відмовитись від поняття сукупності злочинів та визначити різновиди їх множинності через концепцію повторності злочинів [6]. Обидва підходи заслуговують на увагу, адже вони у своїй сукупності дають можливість як вченим, так і законодавцю визначити позитивні й негативні наслідки більшості із шляхів вдосконалення норм кримінального закону про множинність злочинів.

В той же час низка науковців зазначають, що слід застосовувати не класифікацію, як вид поділу поняття множинності, а вести мову про здійснення систематизації його складових. Оскільки у процесі систематизації (з грец. *systema* – ціле, що складається з частин) досліджувані об'єкти організуються в певну систему, в основі якої лежить вибірковий принцип, який на разі і є визначальним [7, с. 78]. В такому разі повторність, сукупність та рецидив мають бути визначені не як види, а як форми (від лат. *forma* – зовнішній вигляд будь-чого, в тому числі і змісту), а в даному випадку – змісту поняття множинності злочинів.

А. А. Стрижевська зазначає, що систематизація множинності злочинів передбачає: 1) узагальнення окремих проявів множинності злочинів за найбільш суттєвими в кримінально-правовому плані ознаками; 2) виділення найбільш типових форм (а не видів) множинності злочинів; 3) юридичну характеристику кожної з виділених форм множинності злочинів; це, зокрема, передбачає: розкриття основних юридичних ознак відповідної форми множинності злочинів; розгляд основних способів їх відображення в законі; визначення особливостей кримінально-правової кваліфікації найбільш типових форм множинності злочинів; виділення основних різновидів; з'ясування кримінально-правового значення [8, с. 67]. З урахуванням такого підходу до систематизації окремих проявів множинності злочинів, типові її види слід виділяти за такими ознаками: а) які юридичні склади вбачаються у злочинах, що утворюють множинність, – тотожні чи різні; б) коли (одночасно чи в різний час), у якій обстановці, у якій ситуації вчинялися злочини, що

утворюють множинність; в) чи була особа судимою за попередній злочин на час вчинення наступного. Залежно від варіанта поєднання цих ознак між собою типовими формами множинності злочинів є їх сукупність, повторність і рецидив [9, с. 368].

Слід сказати, що зміст різних форм множинності злочинів законодавець інколи формулює, поєднуючи між собою декілька різних ознак, деякі з цих форм не виключають одна одну. Наприклад, формулювання, яке міститься у ч. 1 ст. 33 КК України «сукупністю злочинів визнається вчинення особою двох або більше злочинів, передбачених різними статтями або різними статтями або різними частинами однієї статті...» дає підставу віднести дану ознаку до категорії спільних, оскільки повторність також може бути утворена завдяки поєднанню двох злочинів, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті. Таким чином, вчинені особою злочини одночасно можуть утворювати сукупність і повторність (наприклад, особою вчинено спочатку крадіжку, а потім грабiж) та повторність і рецидив (особа, яка відбуває покарання за розбій, вчиняє вимагання). Тобто, всі три зазначені форми, що втілені у поняття «повторність», «сукупність» та «рецидив», виходячи з їх нормативного змісту, знаходяться, з точки зору логіки, у відношенні перехресності, оскільки зміст перехресних понять, за винятком родових ознак, різний, проте ті ознаки, що є притаманними кожному з понять, не заперечують одна одну, а навпаки, одне і те ж поняття має ознаки перехресних понять одночасно [7, с. 79].

Отже, зазначений інститут характеризується внутрішньою суперечливістю, що породжує складнощі при кваліфікації множинності злочинів. Питання кваліфікації повторності та рецидиву злочинів фактично у КК не регламентовані. Згідно з ч. 2 ст. 33 КК при сукупності злочинів кожен з них підлягає кваліфікації за відповідною статтею або частиною статті Особливої частини КК.

Аналіз постанов Пленуму Верховного Суду України дає підставу констатувати відсутність єдиної позиції щодо кваліфікації окремих видів множинності злочинів. 4 червня 2010 року Пленум Верховного Суду України ухвалив Постанову № 7 «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки», зазначивши у преамбулі до неї, що «окремі суди допускають помилки у застосуванні цих норм КК, по-різному визначають співвідношення цих норм між собою та з іншими положеннями КК». До цього варто додати, що серед цих «окремих судів» є й сам Верховний Суд. Зокрема, у п. 7 вказаної постанови зазначено, що кожен із злочинів, які утворюють повторність, має бути предметом самостійної кримінально-правової оцінки. В той же час, в тій же постанові вказано, якщо злочини, які утворюють повторність, відповідають одному і тому самому складу злочину (наприклад, три крадіжки, поєднані з проникненням у житло, п'ять розбоїв, вчинених організованою групою, тощо), їх кваліфікація здійснюється за однією статтею або частиною статті Особливої частини КК [10].

Як вже зазначалось у літературі, такий підхід не відповідає принципам кримінально-правової кваліфікації, оскільки з проведеної кваліфікації взагалі не видно, що особа вчинила декілька злочинів повторно [6, с. 187]. Навпаки видається, що особа вчинила один злочин, отже, і покарання їй

буде призначатись як за вчинення одного злочину. Тому у вказаному випадку слід кваліфікувати за ч. 3 ст. 185 КК України стільки разів, скільки разів особа вчинила крадіжку з проникненням у житло. Окрім цього, особливістю цього випадку є те, що кожен зі злочинів, які вчинені повторно, містить більш тяжчу кваліфікуючу ознаку «проникнення у житло», тому перший же злочин слід кваліфікувати за ч. 3 ст. 185 КК України.

Висновки і пропозиції. Отже, можна сказати, що інститут множинності злочинів на сучасному етапі розвитку кримінального права ха-

рактеризується низкою проблем нормативного, теоретичного та правозастосовного характеру. Такі недоліки можна усунути лише нормативним шляхом. У цьому випадку, слухною видається пропозиція Т.І. Созанського про створення на базі сайту Львівського форуму кримінальної юстиції окремого блогу про кримінально-правову кваліфікацію [11, с. 174]. Відповідно кожен хто має пропозиції щодо оцінки вчинення особою двох чи більше злочинів зможе їх виставити на обговорення. Після чого готовий апробований продукт можна буде запропонувати законодавцю.

Список літератури:

1. Малков В.П. СОВОКУПНОСТЬ ПРЕСТУПЛЕНИЙ: ВОПРОСЫ КВАЛИФИКАЦИИ И НАЗНАЧЕНИЯ НАКАЗАНИЯ / В.П. Малков. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1974. – 307 с.
2. Малков В.П. Повторность преступлений: понятие и уголовно-правовое значение / В.П. Малков. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1970. – 174 с.
3. Зінченко І.О. Множинність злочинів: поняття, види, призначення покарання: монографія / за заг. ред. проф. В.І. Тютюгіна. – Харків: Фінн, 2008. – 336 с.
4. Бажанов М.И. Множественность преступлений по уголовному праву Украины / М.И. Бажанов. – Харьков: Право, 2000. – 128 с.
5. Созанський Т.І. Кваліфікація сукупності злочинів: монографія / Т.І. Созанський. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 240 с.
6. Устрицька Н.І. Кваліфікація повторності злочинів: монографія / Н.І. Устрицька. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – 216 с.
7. Колос О.В. Повторність злочинів у кримінальному праві України : монографія / Ольга Валеріївна Колос. – Ірпінь: УДФСУ, 2018. – 304 с.
8. Стрижевська А.А. Деякі питання систематизації окремих проявів множинності злочинів у теорії кримінального права та Кримінальному кодексі України / А.А. Стрижевська // Судова апеляція. – 2006. – № 4. – С. 67.
9. Стрижевська А.А. Питання співвідношення поняття «множинність злочинів» та системного утворення «повторність, сукупність та рецидив злочинів» у доктрині кримінального права та чинному Кримінальному кодексі України / А.А. Стрижевська // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали X регіональної науково-практичної конференції 5-6 лютого 2004 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного ун-ту ім. І. Франка, 2004. – С. 368.
10. Про практику застосування судами законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 7. – С. 6-10.
11. Созанський Т.І. Про правила кваліфікації сукупності злочинів та байдужість законодавця до науки / Т.І. Созанський // Теорія кримінально-правової кваліфікації як феномен української кримінально-правової доктрини: тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції, 16 січня 2016 р., м. Львів. – К.: Видавничий дім «АртЕк», 2016. – С. 172-174.

Устрицька Н.І.

Львовский государственный университет внутренних дел

ИНСТИТУТ МНОЖЕСТВЕННОСТИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ УГОЛОВНОГО ПРАВА

Аннотация

Рассмотрены вопросы регламентации института множественности преступлений в уголовном законе. Выделены отдельные проблемные и дискуссионные вопросы по видам множественности преступлений и уголовно-правовой оценки множественности преступлений.

Ключевые слова: множественность преступность, совокупность преступлений, повторность преступлений, рецидив преступлений.

Ustrytska N.I.

Lviv State University of Internal Affairs

INSTITUTE OF MULTIPLES OF CRIME IN THE CURRENT STAGE OF CRIMINAL LAW DEVELOPMENT

Summary

The issues of regulation of the institute of plurality of crimes in the criminal law are considered. Separate problem and discussion questions concerning types of plurality of crimes and criminal-legal estimation of plurality of crimes are singled out.

Keywords: plurality of crime, set of crimes, repetition of crimes, recidivism of crimes.